

ҚИШЛОҚ ТУРИЗМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ - ИҚТИСОДИЁТНИ ТАРКИБИЙ ЎЗГАРТИРИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ

**Остонов Ўткир Янгибоевич –
СамИСи мустақил тадқиқотчи**

Аннотация: Мақола қишлоқ туризмини ривожлантириш ва ушбу сегментнинг туризм бозорида рақобатбардошлигини оширишга комплекс стратегик ёндашув зарурлигини асослайди. Таҳлил маълумотлари шуни кўрсатадики, Ўзбекистонда қишлоқ туризмини ривожлантириш учун мавжуд имкониятлар ҳали тўлиқ ўрганилмаган. Қишлоқ туризми таркибидаги тадбиркорликни самарали ривожлантириш давлат томонидан қўллаб-қувватлаш ва қишлоқнинг туристик инфратузилмасини мустаҳкамлаш ва диверсификациялаш учун қўшимча инвестицияларни талаб қилади. Тадқиқотнинг асосий хулосаси шундаки, Ўзбекистоннинг бир қатор минтақаларида қишлоқ туризмини ривожлантиришда ижобий тажриба тўпланган. Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб муаллиф мамлакатимизда қишлоқ туризмини ривожлантиришни SWOT таҳлилин аналга оширган, унинг муаммоларини кўрсатиб берган, турмаршрутлар тузиш учун қимматли бўлган қишлоқ туризми ҳудудлари харитасини ишлаб чиққан. Шу билан бирга, қишлоқ жойларидаги ўзбек экзотикаси чет эллик сайёҳларни жалб қилиши ва мамлакат бюджетига қўшимча даромад манбаи бўлиши мумкинлиги ва унинг афзалликлари хусусида тақлифлар келтирган.

Калит сўзлар: қишлоқ туризми, ҳудуд, диверсификация, swot, ривожланиш стратегияси

Аннотация: В статье утверждается необходимость комплексного стратегического подхода к развитию сельского туризма и повышения конкурентоспособности этого сегмента на туристическом рынке. Анализ показывает, что существующие возможности для развития сельского туризма в Узбекистане еще не полностью изучены. Эффективное развитие предпринимательства в сельском туризме требует государственной поддержки и дополнительных инвестиций для укрепления и диверсификации инфраструктуры сельского туризма. Основным выводом исследования является то, что в ряде регионов Узбекистана накоплен положительный опыт развития сельского туризма. С этой точки зрения автор провел SWOT-анализ развития сельского туризма в нашей стране, показал его проблемы, разработал карту районов сельского туризма, что является ценным для создания туристических маршрутов. В то же время он предположил, что узбекская экзотика в сельской местности может привлечь иностранных туристов и стать дополнительным источником дохода для бюджета страны и ее преимуществ.

Ключевые слова: сельский туризм, регион, диверсификация, swot, стратегия развития

Annotation: The article argues the need for an integrated strategic approach to the development of rural tourism and increase the competitiveness of this segment in the tourism market. The analysis shows that the existing opportunities for the development of rural tourism in Uzbekistan have not yet been fully explored. The effective development of entrepreneurship in rural tourism requires government support and additional investments to strengthen and diversify the rural tourism infrastructure. The main conclusion of the study is that in a number of regions of Uzbekistan, positive experience has been accumulated in the development of rural tourism. From this point of view, the author conducted a SWOT analysis of the development of rural tourism in our country, showed his problems, developed a map of rural tourism areas, which is valuable for creating tourist routes. At the same time, he suggested that Uzbek exoticism in rural areas could attract foreign tourists and become an additional source of income for the country's budget and its advantages.

Key words: rural tourism, region, diversification, swot, development strategy.

Қишлоқ хўжалиги иқтисодиётида энг самарали тезкор секторларни, масалан қишлоқ туризмини ривожлантириш, муаммоларга ечим топиш йўлларида бири бўлиши мумкин. ЖТТ экспертларининг фикрига кўра қишлоқ туризми 2025 йилга бориб АҚШ ва Ғарбий Европада юқори даромадли туризм индустрияси сифатида тан олиниши ва жаҳонда туризмини ривожлантиришнинг стратегик йўналишларидан бири айланиши мумкин. Қишлоқ туризмнинг ривожланиш кўлами шундан далолат берадики, ҳар йили саёҳат қилаётган 1 миллиард сайёҳдан 12 фоиздан 30 фоизгачаси қишлоқ туризми танланади. Сўнгги йилларда бутун дунё бўйлаб қишлоқ туризмга бўлган қизиқиш ортиб бормоқда. Хусусан, Европанинг Италия, Франция, Германия, Буюк Британия каби давлатларида қишлоқ туризми юқори даражада ривожланган.

Ушбу давлатларда, қишлоқ туризми денгизга саёҳат қилишдан кейинги иккинчи ўринни эгаллайди. Статистик маълумотлар шуни кўрсатмоқдаки, ЕИнинг 35 фоиз шаҳар аҳолиси, таътил даврини қишлоқ жойларида ўтказишни афзал билишар экан. Голландияда эса унинг улуши анча юқори ҳисобланиб, 49 фоизни ташкил қилади [1].

Италия қишлоқ туризми бўйича янги иш ўринларини яратиш ҳамда реал даромад олиш бўйича Европада энг олдинги ўринлардан бирини эгаллаб, ушбу фаолият туридан ўртача йилига 350 млн. АҚШ доллари миқдорида фойда олади. Кўпгина миллий бирлашмаларнинг фикрига кўра, сўнгги ўн йил ичида дунёда қишлоқ туризмнинг ўсиши 20-40% ни ташкил этди. Ўзбекистонда қишлоқ туризмнинг улуши бор-йўғи 0,05 фоизни ташкил этади, ваҳоланки

мамлакатда эса ушбу турдаги туризм фаолиятини ривожлантириш учун барча имкониятлар мавжуд. Ўзбекистонда қишлоқ туризми қишлоқ жойларда тадбиркорлик ташаббусининг жозибадор турига айланиши мумкин. Бу қишлоқнинг иқтисодий-маданий ҳаётига ҳам, ижтимоий-маданий соҳасига ҳам ижобий таъсир қилади.

Ўзбекистонда бугунги кунимизда мавжуд туризм бозорининг барча субъектлари қишлоқ туризмни ривожлантиришдан манфаатдордирлар: масалан сайёҳлар - экологик тоза ҳудудларда очиқ ҳавода сайр қилиш эҳтиёжларини қондириш орқали дам олишдан; маҳаллий давлат ҳокимияти органлари-давлат-хусусий шериклик доирасида инвестицияларни жалб қилиш натижасида йирик лойиҳаларни амалга оширишдан; тадбиркорлик субъектлари – туристик хизматлар кўрсатиш орқали қўшимча даромад олиш ёки фойда кўришдан. Бизнингча мамлакатимизда қишлоқ туризмнинг кўп қиррали таъсири ҳудудларни ривожлантиришга, аҳолининг турмуш сифатини яхшилашга ёрдам беради, шахсий ёрдамчи ер участкаларини, экологик тоза, табиий озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқаришни, шунингдек, қишлоқ ҳудудлари ва қишлоқ идентификациясини тартибга солишни рағбатлантиради. Барқарор ривожланиш тамойилларига асосланган қишлоқ туризми атроф-муҳитнинг таназзулига қарши тура олади ва соғлом турмуш тарзини юзага чиқариши мумкин. Шу нуқтаи назардан умуман олганда, қишлоқ туризми қишлоқларнинг ижтимоий-иқтисодий муаммоларини ҳал қилишга қодир, рақобатбардошлик даражаси ва қишлоқ аҳолисининг фаровонлиги даражасини оширади. Бу қишлоқ иқтисодий-маданий хилма-хиллик олиб келади, қишлоқ аҳолиси ўртасида тадбиркорликни ривожлантиришга ёрдам беради ва сифатли туризм хизматларини ишлаб чиқариш учун шароит яратади. Ўзбекистонда қишлоқ туризми ижтимоий тадбиркорлик турларидан бирига айланиши мумкин, мамлакатда уни ривожлантириш учун зарур шарт-шароитлар мавжуд.

Европа тажрибаси шуни кўрсатадики, қишлоқ туризмнинг ривожланиши қишлоқ ҳаётининг бошқа жиҳатлари билан интеграциялашган ҳолда стратегик ва устувор йўналишлардан бири ҳисобланади. Ўзбекистон ҳудудларида қишлоқ аҳоли пунктларининг сони тобора кўпайиб бораётгани қишлоқ потенциал асосида қишлоқ ҳўжалигида таркибий ўзгаришларни чуқурлаштириш мақсадида унинг муаммоларини ҳал қилиш учун қишлоқ туризмни ривожлантириш қўллаб қувватланса мақсадга мувофиқ бўлади деб ҳисоблаймиз. Бироқ,

Ўзбекистонда қишлоқ туризм соҳаси инвестицияларни жалб қилиши, стратегик режалаштириш тизимини яратиши, дастур ва уни ривожлантириш учун минтақавий, шаҳар дастурларини ишлаб чиқиши керак бўлади.

Муаллифнинг фикрига кўра, Ўзбекистонда қишлоқ туризмни ривожлантириш бўйича кенг қамровли стратегияни яратишда бозорнинг маркетинг таҳлили ўтказилиши керак, бу эса соҳанинг ҳолати ва унинг ривожланиш истиқболлари тўғрисида аниқ тасаввур беради.

Шу мақсадда ушбу тадқиқот доирасида Ўзбекистонда қишлоқ туризмнинг SWOT таҳлили ўтказилди, бу бизга туризмнинг ушбу турини ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқишда эътиборга олинмайдиган кучли ва кучсиз томонларини, имкониятлари ва чекланишларини аниқлаш имконини берди (1-жадвал).

SWOT таҳлилининг маълумотлари Ўзбекистонда қишлоқ туризмни ривожлантириш учун бой табиий ва рекреация ресурсларига эга эканлигини кўрсатди. Бироқ, туризмнинг ушбу турини ривожлантиришга тўсқинлик қиладиган ва уларни ҳал этишга тизимли ёндашувни талаб қиладиган бир қатор мураккаб муаммолар мавжуд. Бундай муаммолар қаторида институционал, ахборот муҳитининг заифлиги, кадрларнинг тайёргарлик даражасини заифлиги, инвестиция салоҳиятининг кучсизлиги ва қишлоқ жойларида туризм индустриясининг инфратузилмасининг ривожланмаганлигини қайд этиш мумкин.

SWOT таҳлил натижалари бизга Ўзбекистонда келажакда қишлоқ туризмни ривожланишига тўсқинлик қилувчи асосий омилларни ўрганиш ва уларни тадқиқ қилиш имкониятини берди. Биз бундай омилларни бир тизимга келтириб қуйидаги расмни шакллантирдик.

Шундай қилиб, камчиликлар бартараф этилса Ўзбекистоннинг туристик бозорининг ушбу йўналишини ривожлантириш имкониятларидан катта. Кластерли ёндашув мавжуд муаммоларни ҳал қилиш, қишлоқ жойларининг рақобатбардошлигини ошириш ва сифатли туризм хизматларига бўлган талабни қондириш имконини беради. Ушбу бошқарув механизмларининг жорий этилиши қишлоқда туризмнинг барқарор ривожланиши учун шароит яратишга қодир. Рақобатлашадиган ташқи муҳитнинг замонавий шароитида ушбу туризм соҳасининг ривожланиш мақсадлари ички бозорга йўналтирилиши керак. Сайёҳлик соҳаси мутахассислари ушбу турнинг фаол ўсишини башорат қилмоқдалар, бунинг учун қишлоқ аҳоли пунктларида улкан ресурслар мавжуд.

Ўзбекистонда қишлоқ туризмини ривожлантиришнинг SWOT таҳлили
(муаллиф ишланмаси)

Кучли томонлари	Заиф томонлари
1. Жаҳон аҳамиятига молик туристик ресурсларнинг мавжудлиги 2. Қишлоқ хўжалиги учун фойдаланишга мўлжалланган ерларда туристларни истиқомат қилишлари мақсадида қишлоқ жойларида иншоотлар қуриш 3. Қишлоқ туризмини ривожлантириш мақсадида Давлат томонидан Грандлар асосида қўллаб-қувватлаш ташаббусга мойилликнинг мавжудлиги ва фаоллашуви 4. Тижорат ва жамоат ташкилотларининг қишлоқ туризмини ривожлантириш борасидаги ҳамкорлиги 5. Деҳқон ва шахсий ёрдамчи хўжаликларининг қўл қиррали фаолият йўналишларини мавжудлиги. 6. Қишлоқ туризмини кластерини яратиш. 7. Инновацион ишланмаларни туризм соҳасига тез татбиқ этиш мумкинлиги. 8. Рақамли иқтисодиётни таркиб топтириш орқали фаол бошқарув ва ижро ишларини йўлга қўйиш мумкинлиги.	1. Қишлоқ жойларида туризм инфраструктурасини заиф ривожланганлиги. 2. Хорижий тадбиркорларга нисбатан рақобатбардошлик ҳолатининг кучсизлиги 3. Халқаро ва ички туризм бозорларида ахборот таъминотининг етарли даражада эмаслиги 4. Зарур статистик маълумотлар билан талаб доирасида таъминланмаганлиги 5. Туризм соҳасида хизмат кўрсатувчи мутахассисларнинг тайёргарлик даражасини заифлиги. 6. Қишлоқ ҳудудларини инвестициялар билан таъминланганлигининг талаб даражасида эмаслиги. 7. Қишлоқ туризмини ташкил этишнинг қонунчилик билан боғлиқ механизмларини ишлаб чиқилмаганлиги. 8. Қишлоқ туризмини ривожлантириш тўғрисида қонунчиликни яратилмаганлиги. 9. Қишлоқ жойларда қониқарсиз туризм сервисини мавжудлиги.
Хавфли томонлари	Имкониятли томонлари
1. Ички ва халқаро туризм бозорида рақобатнинг кучайиши. 2. Туризм соҳасини тартибга солиб турадиган меъёрий-ҳуқуқий нормативларнинг такомиллашмаганлиги. 3. Аҳоли тўлов қобилиятининг паст даражада эканлиги. 4. Мамлакатда ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий вазиятнинг беқарорлиги. 5. Экологик вазиятнинг ёмонлашиб бориши. 6. Қишлоқ туризми хизматларига бўлган талабнинг мавсуумий тебраниб туриши. 7. Кредитларнинг юқори фоизда эканлиги. 8. Кичик ва ўртабизнес субъектларидан солиқ ундириш тизимининг такомиллашмаганлиги.	1. Қишлоқ ҳудудларида ва жойларида инфраструктурани ривожлантириш борасида имкониятларнинг вужудга келиши. 2. Маҳаллий ва минтақа аҳолисини даромадларини ошиб бориш имкониятларини вужудга келиши.. 3. Ишсизлик муаммосига ечим топилиши. 4. Кичик ва хусусий тадбиркорликни қишлоқ жойларда ривожланиши. 5. Қишлоқ жойларида ижтимоий соҳа объектларининг фаоллашуви. 6. Халқ маданий урф одатларига нисбатан эътиборнинг кучайиши. 7. Қишлоқ аҳолисининг соғлом турмуш тарзига нисбатан мойилликнинг ортиб бориши.. 8. Қишлоқ туризм хизматлари рақобатбардошлигини кучайиши учун имкониятларни вужудга келиши.

Тадқиқотимиз давомида қишлоқ туризми ҳудудлари харитасини ишлаб чиқдик. Харитага мувофиқ, бутун мамлакатимиз ҳудуди 16 қишлоқ туризми ҳудудлари ажратдик. Ҳар бир қишлоқ туризми ҳудудлари қишлоқ туризми зонаси деб ҳам қараш мумкин. Улар жумласига Устюрт, Орол ва Оролбўйи, Амударё, Қизилқум, Нурота, Зарафшон, Айдарқул, Сирдарё, Чирчиқ, Оҳангарон, Фарғона, Туркистон, Қашақадарё, Ҳисор, Сурхондарё экотуристлик районлари киритилган.

Қабул қилинадиган вазифаларнинг аҳамияти қишлоқ туризмини ривожлантириш муаммосининг устуворлигини белгилайди, уни минтақавий аҳамиятга молик қатор ижтимоий-иқтисодий муаммолар қаторига қўяди.

Қишлоқ туризмини ташкил этишда бир қатор муаммолар аниқланди:

- қишлоқ туризми учун янада аниқ ҳуқуқий ва меъёрий базага эҳтиёж;

- қишлоқ туризмини ривожлантириш учун ягона миллий дастур ва молиявий ёрдамнинг йўқлиги;

- бир қатор қишлоқ ҳудудларида инфраструктурани ривожлантириш етарли даражада ривожланмаганлиги;

- қишлоқ аҳолисини қишлоқ туризмини ривожлантириш имкониятлари тўғрисида хабардорлиги йўқлиги;

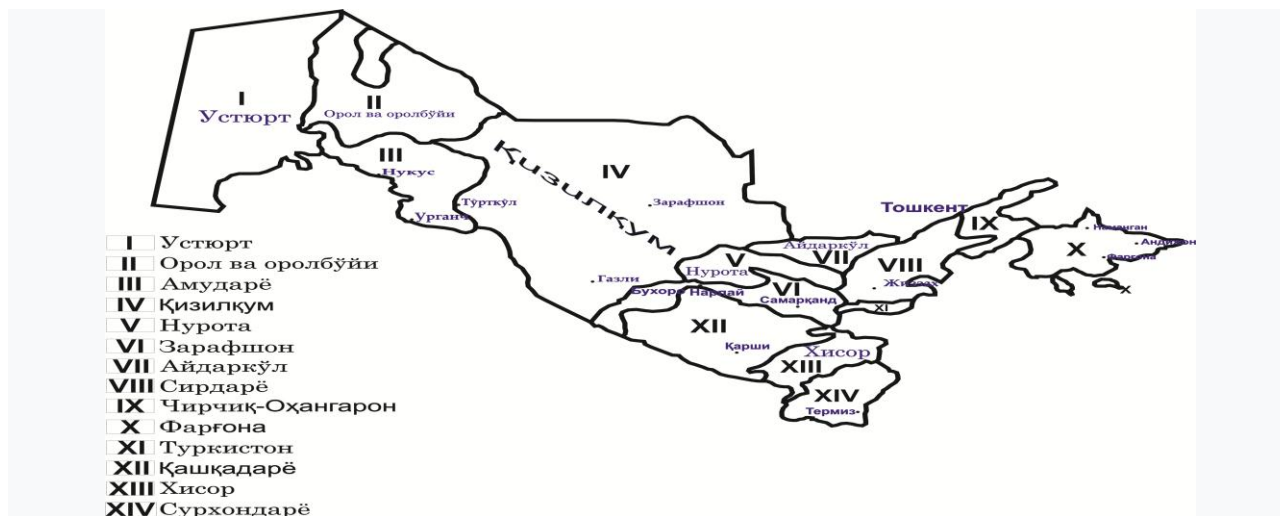
- қишлоқ туризмини ташкил этишни истаган қишлоқ аҳолиси учун ресурсларнинг камлиги;

- қишлоқ туризмини ташкил этиш учун малакали кадрларнинг етишмаслиги;

2013 йил 17 апрелда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2013-2016 йилларда қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини жадал ривожлантириш юзасидан қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори[2] қабул қилинди. Унинг асосий мақсади қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини жадал ва мувозанатлашган тарзда ривожлан-

тириш, қишлоқ аҳолисининг замонавий юқори технологик ва бозор хизмат турларидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш, бунинг асосида янги иш жойларини яратиш ва аҳоли даромадлари оширилишини таъминлашдан иборат бўлди. Натижада, қишлоқларда ту-

ризмни ривожлантиришга қаратилган хизмат кўрсатиш объектлари қурилди ва маҳаллий аҳолининг иш билан бандлигини янада ошириш бўйича янги йўналишлар ишлаб чиқилди. Ушбу ҳужжатларда агротуризмни ривожлантириш учун тавсиялар ишлаб чиқилган.

1-расм. Ўзбекистон Республикасининг қишлоқ туризми ҳудудлари

Манба: Ўзбекистон Республикаси Самарқанд вилояти табиатни муҳофаза қилиш Давлат қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси.

2018 йил 29 мартда давлатимиз раҳбарининг “Обод қишлоқ дастури тўғрисида”ги фармони[3] қабул қилинди. Фармонга асосан, келажакда мамлакатимизнинг бой ва қадимий тарихига асосланиб, аجدодларимиз томонидан маҳаллаларни ободонлаштириш ва бунёдкорлик ишларини амалга ошириш белгилаб берилди. Бунинг учун энг бебаҳо қадрият ва анъана ҳисобланган қадриятларимизни изчил давом эттирган ҳолда кенг кўламли бунёдкорлик ишларини барча ҳудудларда амалга ошириш орқали қишлоқ аҳолиси учун муносиб шарт-шароитлар яратиш ва уларнинг турмуш маданиятини янада юксалтириш алоҳида аҳамият касб этади. Натижада, обод бўладиган қишлоқлар ҳудудида туризм ташкил қилинади ҳамда қишлоқ туризми шаклида келажакда аҳолининг турмуш фаровонлигини ошириш ва туристлар билан маҳаллий аҳоли ўртасида муносабатларнинг янада яхшиланишига хизмат қилади. Тадқиқотларга

кўра қишлоқ туризми қишлоқ жойларида бандлик ва қишлоқни ривожлантириш соҳасини кенгайтиришнинг энг истиқболли йўналишларидан биридир. Аҳоли бандлигини таъминлашдан ташқари, қишлоқ туризмни ривожлантириш минтақавий ва миллий аҳамиятга эга бўлган бир қатор муаммоларни ҳал қилади, улар орасида: кичик шаҳарлар ва шунинг учун қишлоқ ҳаётини сақлаб қолиш; қишлоқ аҳолисининг турмуш шароитларини яхшилаш; қишлоқ аҳолиси даромадларининг кўпайиши; қишлоқ жойларида ёшларни бирлаштириш; халқ урф-одатлари ва маросимларини ўрганишни рағбатлантириш; анъанавий қадриятлар ва турмуш тарзини тиклаш ва тарғиб қилиш; халқ ҳунармандчилигини ривожлантириш; атроф-муҳитни сақлашга ҳисса қўшадиган табиий объектлардан фойдаланишни тартибга солиш; ҳудуднинг маданий ва тарихий меросини сақлаш.

Манба ва адабиётлар рўйхати:

1. Агаларова Е.Г., Косинова Е.А. Особенности формирования агротуристического рынка в России // Молодой ученый. - 2012. № 11, 140-143 с.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2013-2016 йилларда қишлоқ жойларида хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини жадал ривожлантириш юзасидан қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 1957-қарори. Халқ сўзи, 2013 йил 17 апрель.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Обод қишлоқ дастури тўғрисида”ги фармони. Халқ сўзи газетаси, 2018 йил 29 мартда.
4. Забаева, М. Н. Государственное регулирование туризма в России и за рубежом: модели, принципы и методы / М. Н. Забаева // Менеджмент в России и за рубежом. 2014. – №2. – С.89-98.
5. Сельский туризм – перспективное направление в развитии поселений: метод. рекомендации. М.: ФГБНУ «Росинформ-агротех», 2015. 108 с.